

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Συστήματα γραφής στο Μεσογειακό χώρο

Ενότητα 3: Σφηνοειδής

Ελένη Καραντζόλα

Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

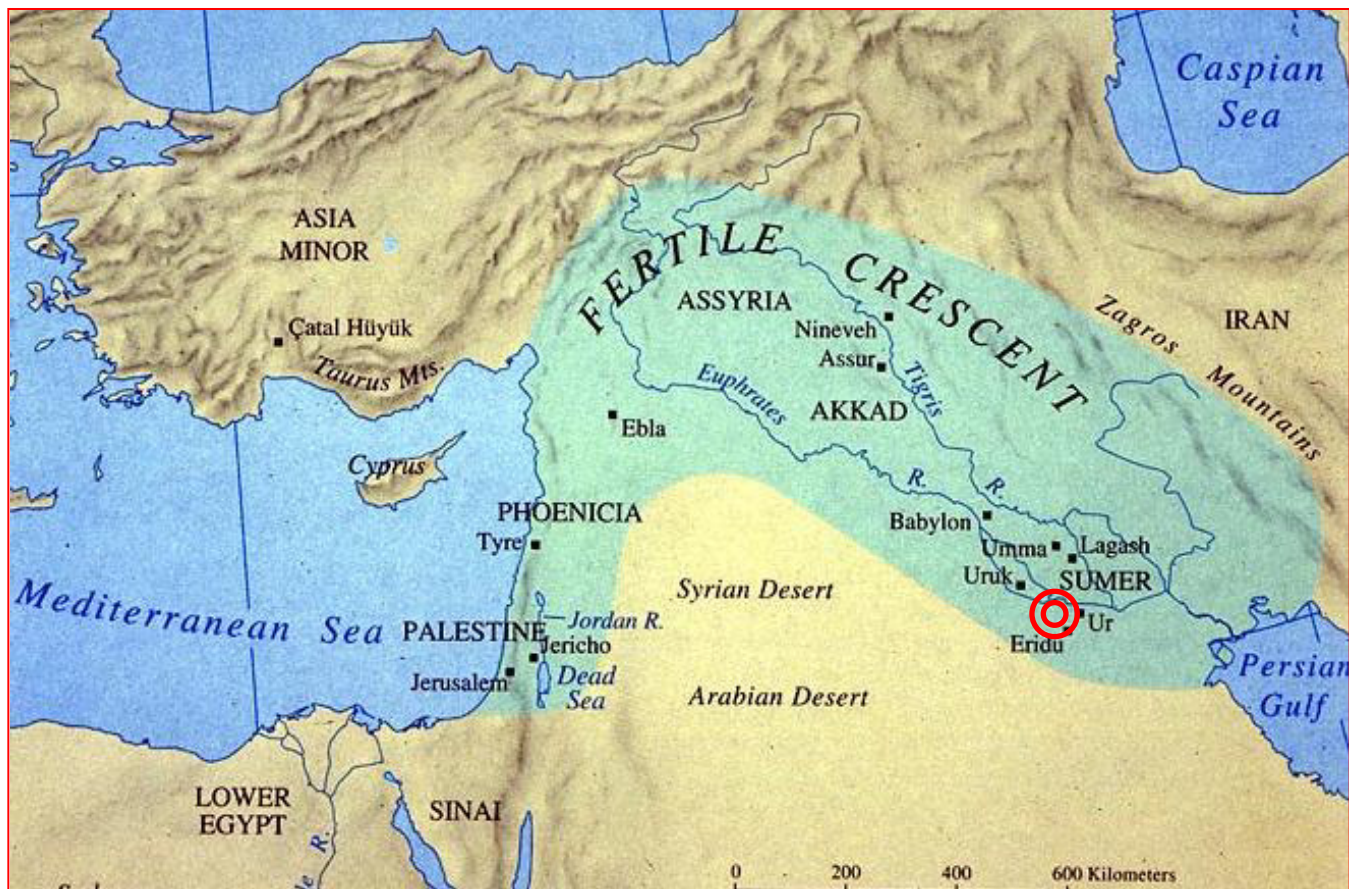
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΔΙΑΛΕΞΗ 4

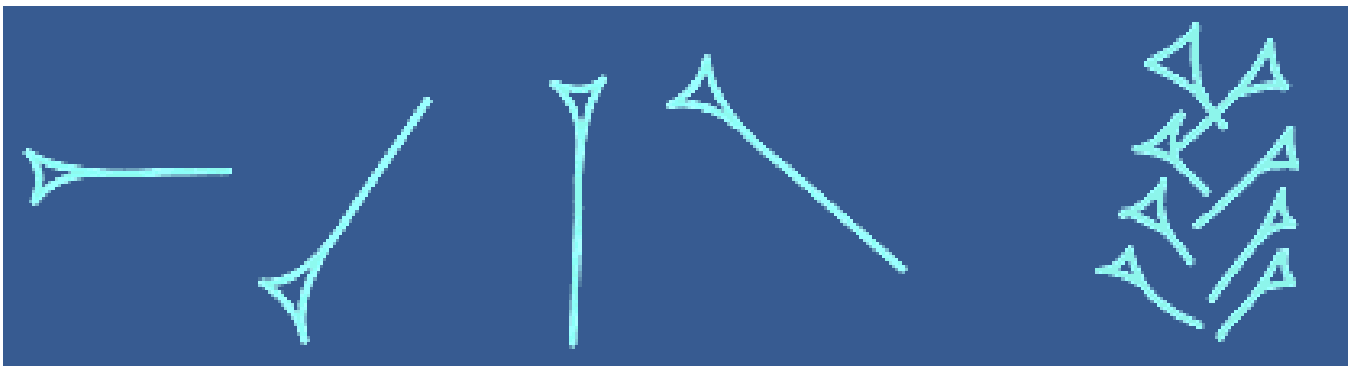
ΣΦΗΝΟΕΙΔΗΣ

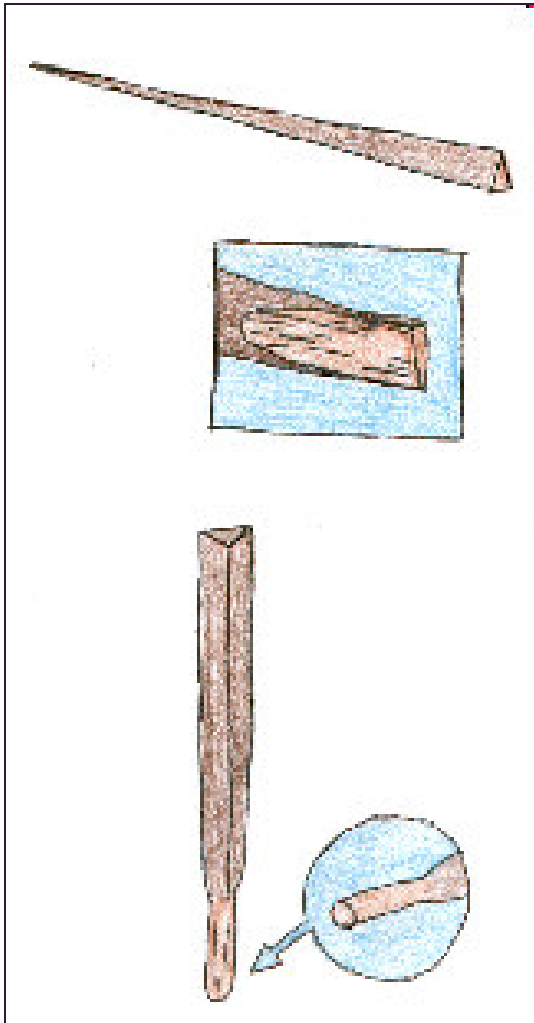
+ Αρχαία Μεσοποταμία

+ Σχετικά με τη σφηνοειδή

- Το όνομα **σφηνοειδής** το έδωσε ο Τόμας Χάιντ, γύρω στα 1700 και οφείλεται στη μορφή των συμβόλων της γραφής αυτής στην εξελιγμένη τους μορφή (“ductuli pyramidales seu Cuneiformes” = «πυραμιδοειδή σε μορφή σφήνας»).
- Πέρασε από διάφορα στάδια εξέλιξης. Ξεκίνησε ως ιδεογραφική («πρωτοσφηνοειδής) και κατέληξε ως συλλαβική.

+ Η τεχνική της σφηνοειδούς

- Οι περισσότερες σφηνοειδείς επιγραφές είναι γραμμένες σε πηλό, με τη βοήθεια στυλίσκου, συνήθως από καλάμι.
- Η εγχάραξη άρχιζε από το άνω αριστερό άκρο κατακόρυφα μέχρι κάτω, αραδιάζοντας τις στήλες προς τα δεξιά.

+ Εξέλιξη της σφηνοειδούς

Στη μακρόχρονη πορεία της, η σφηνοειδής εξελίχτηκε:

- καταργήθηκαν οι καμπύλες και τα σημάδια έγιναν τριγωνικά (σφηνοειδή),
- η αναπαράσταση των λέξεων έπαψε να είναι εικονογραφική και έγινε αφηρημένη (αλλά ποτέ δεν έγινε 100% φωνογραφική),
- η γραφή, κάθετη αρχικά, εξελίχθηκε σε οριζόντια με τα σύμβολα συστηματικά τοποθετημένα από τα αριστερά προς τα δεξιά,
- τα ίδια τα σύμβολα γύρισαν κατά 90° αριστερά, προτού σχηματοποιηθούν περαιτέρω:

ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΣΦΗΝΟΕΙΔΩΝ ΣΗΜΕΙΩΝ

Χρονολογία κατά προσέγγιση

-3300

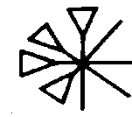
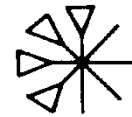
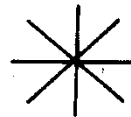
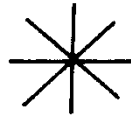
-2800

-2400

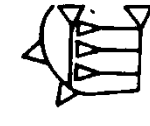
-1800

-700

άστρο (σημείο του ουρανού και του θεού)

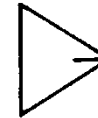
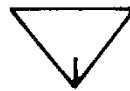
κομμάτι γης (σημείο της γης)

ανθρώπινη μορφή (σημείο του άντρα)

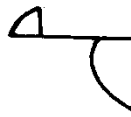
Βουβωνικό τρίγωνο, γυναικείο σεξουαλικό σημείο (σημείο της γυναίκας)

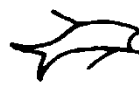
Γυναίκα + βουνό (σημείο της ξένης γυναίκας, της σκλάβας)

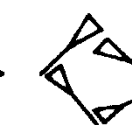
πουλί

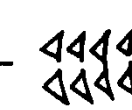
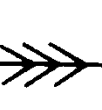
ψάρι

κεφάλι αγελάδας (σημείο της αγελάδας)

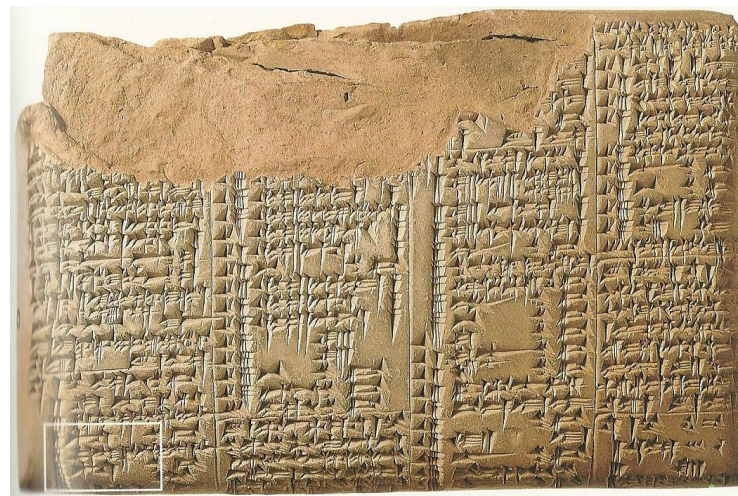
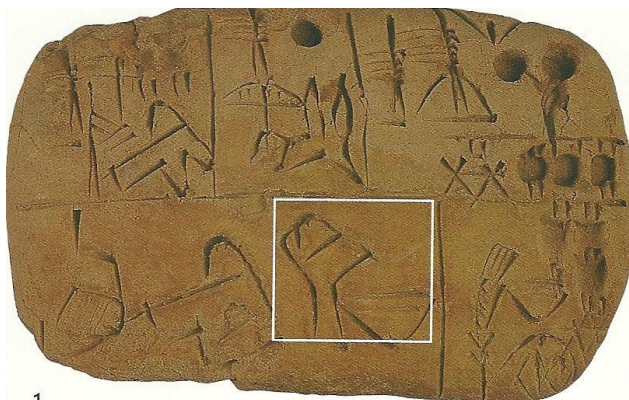

στάχυ κριθαριού (σημείο του κριθαριού, ο σπόρος)

Η εξέλιξη των σημείων

- Το σφηνοειδές σημείο που σήμαινε «τρώω»:
 - *Αριστερά πάνω:* σε πινακίδα του 3000 π.Χ.
 - *Αριστερά κάτω:* σε πινακίδα του 2100 περ. π.Χ., με στροφή κατά 90 μοίρες.
 - *Δεξιά πάνω:* σε πινακίδα του 600 π.Χ., μέρους μιας γραφής περίπλοκης, περισσότερο αφηρημένης.

ΣΟΥΜΕΡΙΑΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΓΡΑΦΗ

ΟΙ ΣΟΥΜΕΡΙΟΙ

- Ο σουμεριακός πολιτισμός άνθισε περίπου από το 4500 μέχρι το 1750 π.Χ. στην περιοχή της αρχαίας Μεσοποταμίας, το σημερινό νότιο Ιράκ. Η σημασία του για την ανθρωπότητα συνδέεται με:
 - τους μύθους του,
 - τη δημιουργία των πόλεων, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη της νομοθεσίας και της διοίκησης,
 - την ανάπτυξη βασικών επιστημονικών εννοιών (αστρονομίας και μαθηματικών), καθώς και ενός συστήματος μέτρησης,
 - τη βελτίωση της καθημερινής ζωής χάρη στην ανακάλυψη του τροχού και την ανάπτυξη της κεραμικής,
 - τη δημιουργία του πρώτου συστήματος γραφής.

TA = NTA

ZA = ΣΑ

ΑΜΠ/Π

ΑΝΤ/Τ/Τ

ΑΓΓ/Κ

ΑΛ

ΑΜ

ΑΝ

ΑΡ

ΑΣ/Σ/Ζ
Ζ/Σ/ΑΖ

ΝΤΑΜ

ΛΑΜ

ΜΑΡ

ΝΑΜ

ΤΑΜ = ΟΥΝΤ

ΟΥΑ

ΤΙ = ΝΤΙ

ΖΙ

ΙΜΠ/Π

ΙΝΤ/Τ/Τ

ΙΓΓ/Κ

ΙΑ

ΙΜ

ΙΝ

ΙΡ

ΙΣ/Σ/Ζ
Ζ/Σ/ΙΖ

ΛΙΜ

ΝΙΜ

ΤΙΜ

= ΟΥΙ

ΤΟΥ = ΝΤΟΥ

ΖΟΥ

ΟΥΜΠ/Π

ΟΥΝΤ/Τ/Τ

ΟΥΓΓ/Κ

ΟΥΛ

ΟΥΜ

ΟΥΝ

ΟΥΡ

ΟΥΣ/ΟΥΖ

ΚΟΥΜ

ΛΟΥΜ

ΤΟΥΜ

= ΟΥΟΥ = ΠΙ

= ΟΥΕ

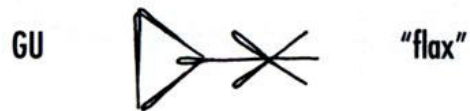
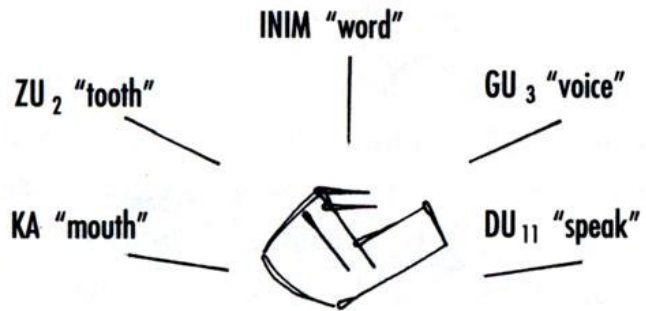
ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

■ Αρχή της «συγκόλλησης» [agglutination]

Σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του συλλαβικού συστήματος γραφής έπαιξε η ιδιαίτερη φύση της σουμεριακής και της ακκαδικής γλώσσας, η οποία ανήκει στην κατηγορία των λεγόμενων «συγκολλητικών» ή «προσθετικών» γλωσσών [agglutinative]: εκφράζει δηλ. πολλές από τις γραμματικές πληροφορίες και χαρακτηριστικά μέσω εσωτερικών αλλαγών μίας βασικής ρίζας, ή μέσω της προσθήκης μίας σειράς προσφηνμάτων ή επιθημάτων στη ρίζα αυτή.

■ Παραδείγματα:

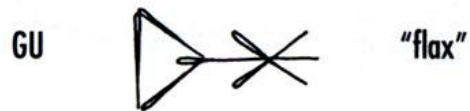
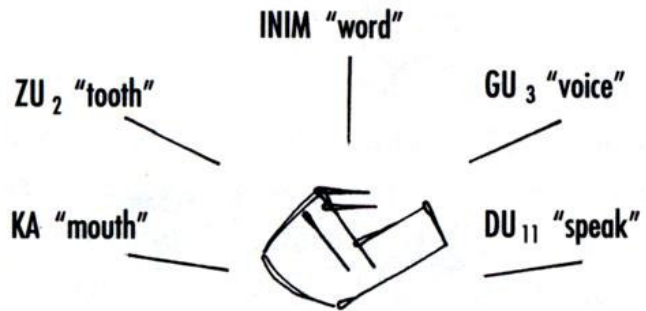
- **dumu** «γιος», **dumu-meš** «γιοι», **dumu-meš-a-ni** «οι γιοι μου» και **dumu-meš-a-ni-ir** «για τους γιους μου».
- **dù** «κατασκευάζω», **i-dù** ή **mu-dù** «αυτός κατασκεύασε», **nu-mu-dù** «αυτός δεν κατασκεύασε».

Αρχή της πολυφωνίας (πάνω)

+ Το ίδιο σύμβολο μπορεί να αντιπροσωπεύει περισσότερο από μία λέξεις και ήχους.

Π.χ. το σύμβολο για το «στόμα»— ένα αναποδογυρισμένο κεφάλι με τονισμένη οδοντοστοιχία— στα σουμεριακά μπορεί να διαβαστεί ως **ka** «στόμα», **zu₂** «δόντι», **du₁₁** «μιλώ, ομολία», **inim** «λέξη», **gu₃** «φωνή». Ωστόσο, η κατεξοχήν φωνηματική του αξία είναι **ka**.

Αρχή της μονοφωνίας (κάτω)

+

Διαφορετικά σύμβολα με τον ίδιο ήχο αλλά διαφορετική σημασία. Στη φωνητική μετεγγραφή των συμβόλων αυτών, χρησιμοποιούνται αριθμητικοί δείκτες για το χωρισμό των εννοιών.

Π.χ. το φωνόγραμμα **gu** έχει τις ακόλουθες σημασίες: «λινό ένδυμα» (**gu**), «λαιμός» (**gu₂**), «φωνή» (**gu₃**), «ταύρος» (**gu₄**), οι οποίες αναπαρίστανται με διαφορετικά σύμβολα/γραφήματα.

ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΣΦΗΝΟΕΙΔΟΥΣ

+ Η χρήση της σφηνοειδούς

Η σφηνοειδής γραφή έμεινε σε χρήση για περίπου 3.000 χρόνια (τελευταία επιγραφή το 75 μ.Χ.). Έχει χρησιμοποιηθεί για να αποδώσει:

- «Απομονωμένες»* γλώσσες:
 - σουμεριακά (κυρίως 4^η-3^η χιλιετία π.Χ.)
 - ελαμιτικά (2^η-3^η χιλιετία π.Χ., ΝΔ Ιράν)
 - χαττιτικά [hatti] (2^η χιλιετία π.Χ., Ανατολία)
 - χουρριτικά (τέλη 3^{ης}-2^{ης} χιλιετίας π.Χ., Β. και ΒΑ περιφέρεια της Μεσοποταμίας και Ανατολία)

* δηλ. που δεν ανήκουν σε καμία από τις γνωστές γλωσσικές οικογένειες (ινδοευρωπαϊκή, αφροασιατική <σημιτικές> κ.ο.κ.)

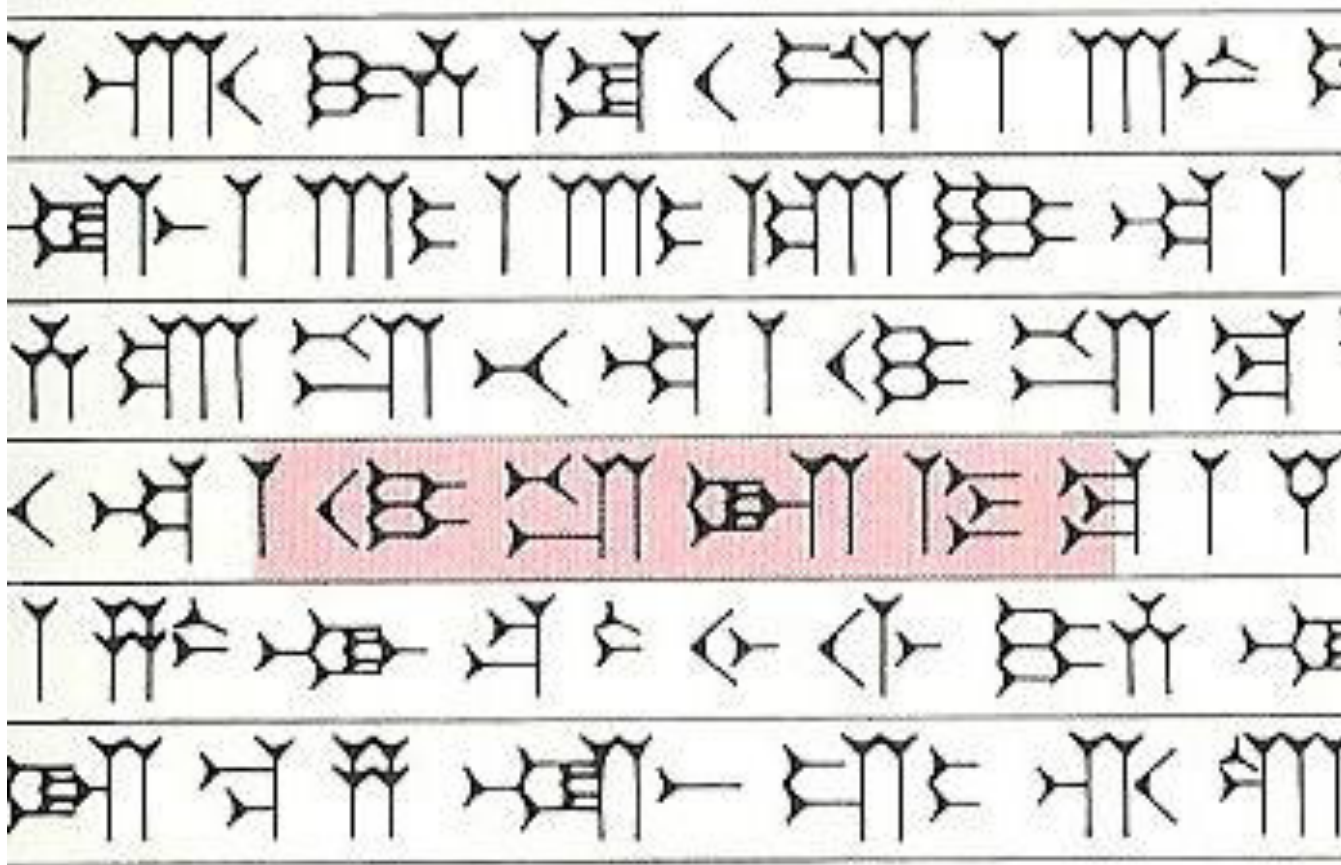
(συνέχεια)

■ Σημιτικές γλώσσες:

- *ακκαδικά (3^η χιλιετία π.Χ. παλαιά ακκαδική, 2^η-1 χιλιετία π.Χ. ασσυροβαβυλωνιακά, Μεσοποταμία και ακτινοβολία σε όλη τη Δ. Ασία)*
- *εμπλαϊτικά (3^η χιλιετία π.Χ., Β. Συρία)*
- *χαναανιτικά (2^η χιλιετία π.Χ., Παλαιστίνη)*
- *ουγκαριτικά (2^η χιλιετία π.Χ., Συρία)*

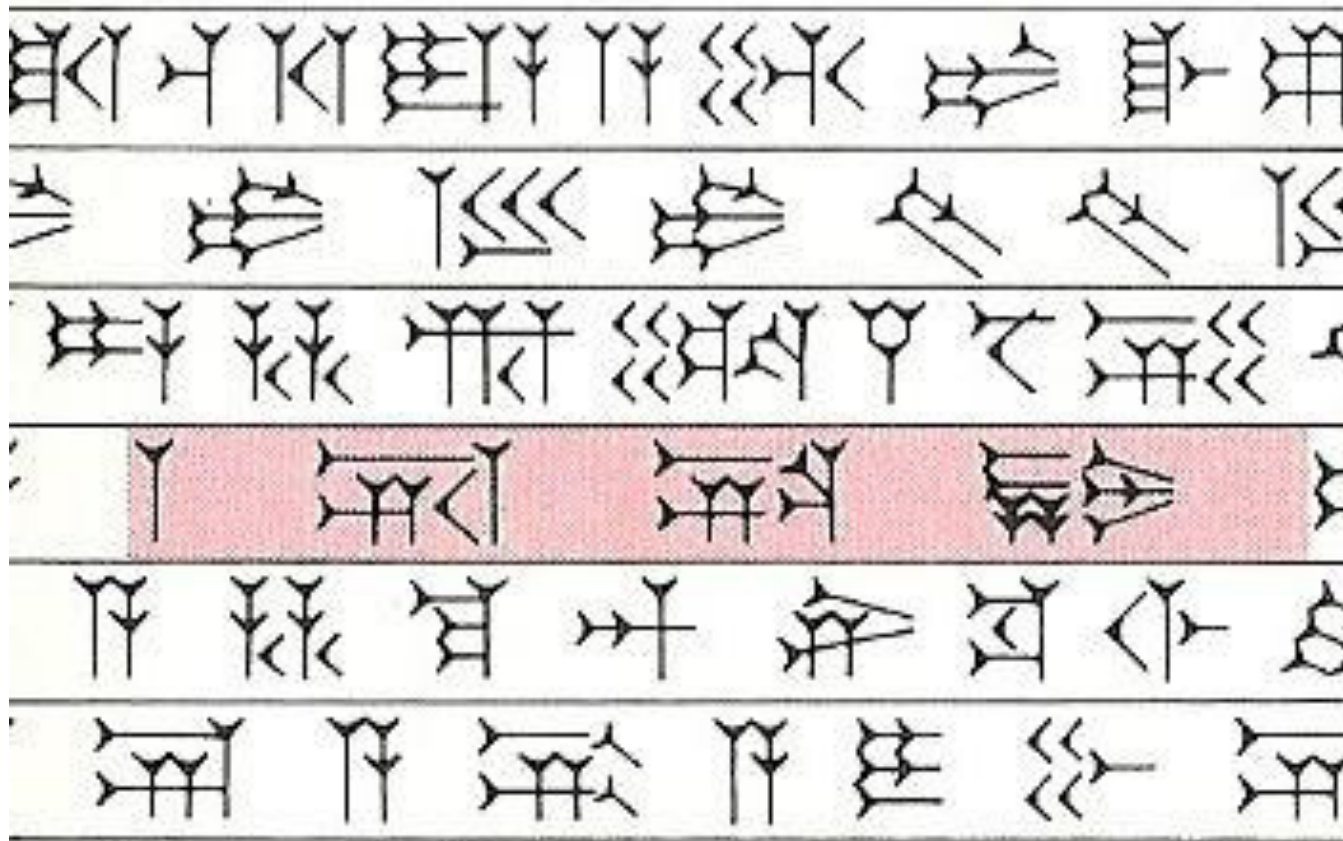
■ Ινδοευρωπαϊκές γλώσσες:

- *χεττιτικά και λουβιτικά (2^η χιλιετία π.Χ., Ανατολία)*
- *παλαιά περσικά (1^η χιλιετία π.Χ., εποχή των Αχμενιδών, Δ. Ιράν)*

+ Ελαμιτική σφηνοειδής

Τμήμα των τρίγλωσσων επιγραφών του Μπεχιστούν σε ελαμιτική γλώσσα και σφηνοειδή γραφή. Σκιασμένο το όνομα *Υστάσπης*. Πιστεύεται ότι τα ελαμιτικά δεν συγγενεύουν με καμία άλλη γνωστή γλώσσα.

+ Βαβυλωνιακή σφηνοειδής

Το αντίστοιχο τμήμα των τρίγλωσσων επιγραφών του Μπεχιστούν σε βαβυλωνιακή γλώσσα και σφηνοειδή γραφή. Σκιασμένο το όνομα *Υστάσπης*. Με σχετική σιγουριά μεταφράσεις της βαβυλωνιακής σφηνοειδούς έγιναν δυνατές λίγο μετά το 1850.

+ Χεττιτική σφηνοειδής

Οι Χετταίοι, ινδοευρωπαϊκό φύλο (2^η χιλιετία π.Χ., Ανατολία), δανείστηκαν από τους Σουμεροβαβυλώνιους το μεγαλύτερο μέρος των σημείων και του συλλαβισμού της σφηνοειδούς γραφής. Στη «σφραγίδα του Ταρκόνδημου», που ανακαλύφτηκε στα τέλη του 19^{ου} αι., υπάρχουν δύο επιγραφές, μια σε σφηνοειδή και μια σε ιερογλυφική μορφή.

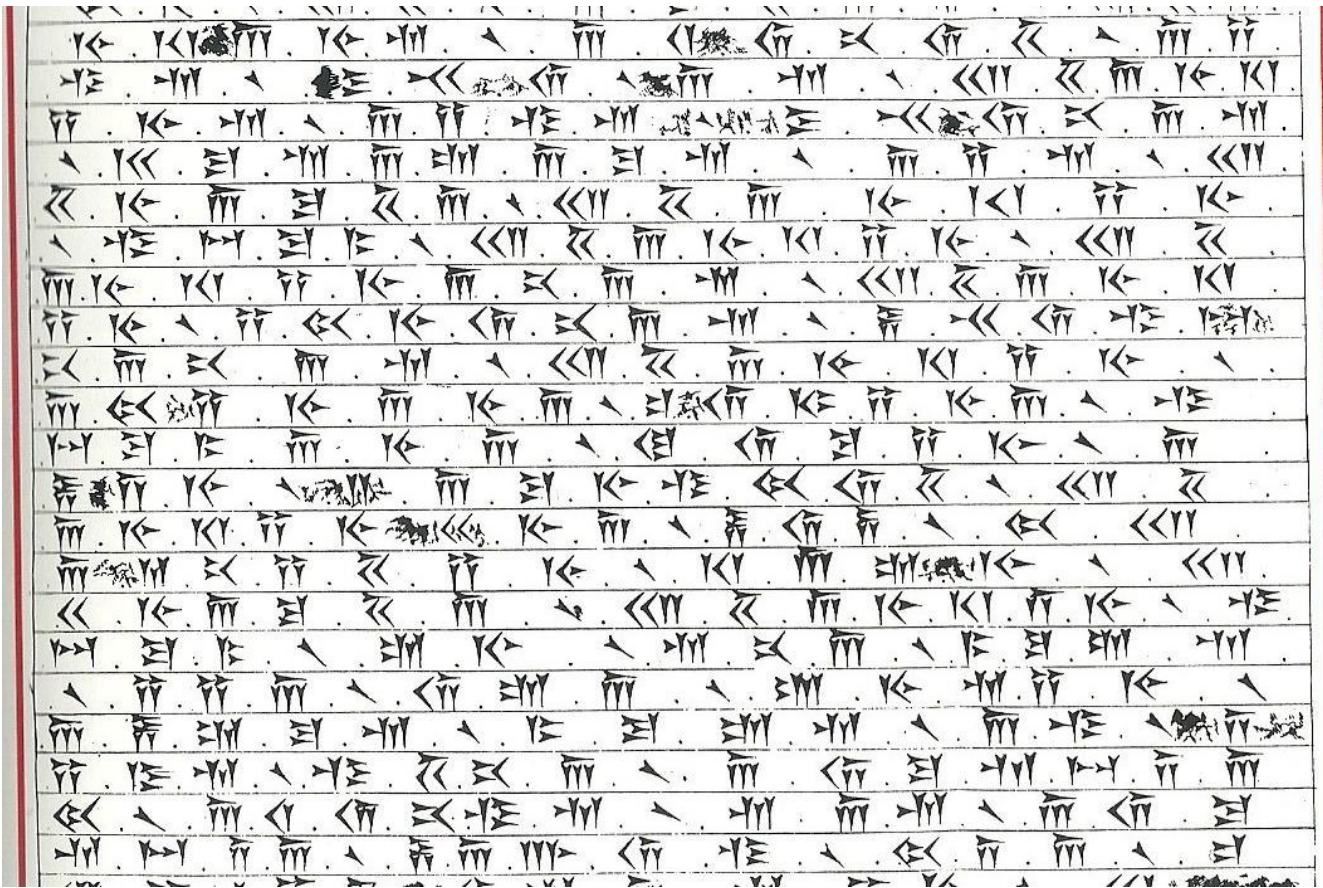

+ Περσική σφηνοειδής

Μια από τις πιο ύστερες, πολύ εξελιγμένες μορφές του συστήματος.

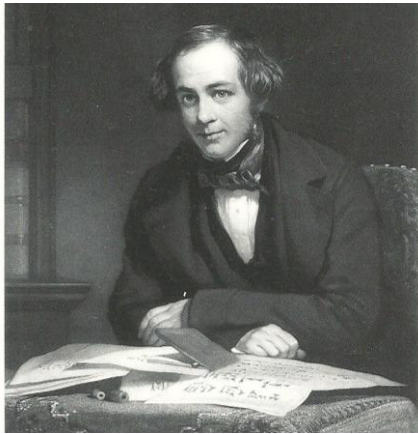

ΑΠΟΚΡΥΠΤΟΓΡΑΦΗΣΗ

+ Οι επιγραφές της Περσέπολης

Οι πρώτες επιγραφές σε σφηνοειδή ανακαλύφθηκαν το 1618 στην Περσέπολη, πρωτεύουσα του Δαρείου, και η πρώτη σφηνοειδής επιγραφή δημοσιεύτηκε το 1657. Ο Δανός περιηγητής Κάρστεν Νίμπουρ εντόπισε την αριστερόστροφη φορά της γραφής και άρχισε τη διαδικασία απομόνωσης των απλούστερων σημείων.

+ Η Επιγραφή του Μπεχιστούν

Αντίστοιχη της «Στήλης της Ροζέτας» αποδείχτηκε μια πελώρια επιγραφή του Δαρείου λαξευμένη σε απότομο βράχο στα όρη Ζάγρος του Δ. Ιράν, γραμμένη σε τρεις γλώσσες: *αρχαία περσικά* (γνωστή ως γλώσσα), *ελαμιτικά* και *βαβυλωνιακά*.

Ο πολύγλωσσος Άγγλος στρατιωτικός **Χένρι Ρόλινσον** αντέγραψε την επιγραφή και στη συνέχεια αποκρυπτογράφησε τη βαβυλωνιακή σφηνοειδή, χωρίς ποτέ να εξηγήσει πώς ακριβώς...